

*Мирјана Радојичић**

КРАЈ ХЛАДНОГ РАТА, ВЕЛИКА СИЛА И ГЕОПОЛИТИКА ПРИРОДНИХ РЕСУРСА

– Прилози за једну студију случаја –

»Не крв за нафту«

Парола са
митинга противника
америчке спољне
политике према Бли-
ском и Средњем исто-
ку, који се одржавају
широм света

Сажетак

У тексту се полази од увида да су експоненцијални раст броја становника на Земљи, исцрпљеност природних ресурса, и борба за привилеговану позицију у дистрибуцији њиховог остатка, представљали кључне детерминанте геополитичке и геокономске стратегије једине актуалне велесиле на планети у постхладноратовском раздобљу њене спољне политике. На примеру ратова против Ирака и Авганистана, али и снажног инволвирања у догађања у арап-

* Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд.

** Рад је реализован у оквиру пројекта „Истраживање климатских промена и њиховог утицаја на животну средину: праћење утицаја, адаптација и ублажавање“ (43007), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развој Републике Србије у оквиру програма Интегрисаних и интердисциплинарних истраживања за период 2011-2014. године.

ском свету током 2011. године („арапско пролеће“) ауторка тестира своју хипотезу да је моралистички интониран дискурс којим су ови амерички спољно-политички акти у јавности били легитимизовани („борба против тероризма“, „успостављање поретка демократије“, „заштита угрожених људских права“) представљао, заправо, реторичку камуфлажу оних аутентичних, енергетско-интересних мотива са којима су им САД и њихове западно-европске савезнице прибегавале. Са сличним мотивима актуални глобални хегемон је, према налазима овог истраживања, упливицао и на догађања на просторима Косова и Метохије, која су окончана окупацијом, доцнијим сепарирањем од остатка српског државног организма, а потом и међународно-правним субјективизовањем ове некадашње српске покрајине. Закључни део текста је својеврстан пледоаје ауторке за нове и радикално другачије - обновљиве видове енергије, мање девастирајуће по човеково, животно важно, природно окружење, али као потенцијални разлози за ратне сукобе међу државама и њихову трку у наоружавању, и по изгледу за његов врсни опстанак на планети у једном непосреднијем и ургентнијем смислу те речи.

Кључне речи: геополитика, геоекономија, природни ресурси, велика сила, међународна политика, међународна етика

Борба за приступ, контролу и сигурно располагање природним ресурсима одвајкада је одређивала односе међу народима и државама, у првом реду оним најмоћнијим међу њима с једне, и онима који су се неравномерном просторном расподелом природних богатстава планете нашли у поседу њихових значајнијих делова, с друге стране. Исцрпљеност речених ресурса и настојање на привилегованој позицију у дистрибуцији њиховог остатка у околностима експоненцијалног раста броја становника на Земљи који на њега претендују, у више протеклих деценија су биле кључне детерминанте геополитичке и геоекономске стратегије и актуалне и још увек једине велесиле на планети и биће то, према основаним претпоставкама, и у временима која предстоје. Крај Хладног рата и пропаст биполарне структуре светске политичке моћи (“униполарни моменат” - Ch. Krauthammer)

учинили су САД још истрајнијим привржеником те стратегије, а *конзумеризам* као етаблирани стил живота њеног становништва (и бирачког тела! - “*the american way of life*”), усмеравао њене политичке елите ка одлуци да у бескомпромисној борби за његов енергетски *sine qua non* искористе сва расположива, деценијама уназад брижљиво развијана и усавршавана оружја. Утолико је моралистички интониран спољнополитички новогovor постхладноратовског глобаног хегемона са “људским правима”, “демократијом” и “борбом против тероризма” као својим носећим *топоима*, пре служио реторичкој камуфлажи, него истинитој репрезентацији оних старих и аутентичних, *економско-интересних* мотива његове спољне политике, у овом периоду само преусмерене ка новим, у дугој историји америчког спољно-политичког интервенционизма још војно непохођеним деловима планете.

Тако су се успостављање поретка демократије и владавине људских права угњетеног *ирачког* народа, односно уклањање диктаторског режима, који је, наводно, и у поседу оружја за масовно уништавање и у блиским везама с терористичком мрежом Ал-Каида, оптуженом за терористичке нападе на Њујорк и Вашингтон септембра 2001. године, од почетка до краја деведесетих уобличавали као основни елементи дискурсивне матрице образлагања и легитимизовања америчког једноиподеценијског спољно-политичког интервенисања у подручје Блиског истока и Персијског залива, које је кулминирало 2003. године, другим по реду у том раздобљу, ратом (“оружаном интервенцијом”) против Ирака. Ни агенти америчких и британских обавештајних служби, ни инспектори УН нису, међутим, могли пружити ниједан валидан доказ за поседовање проскрибованог оружја - кључну међу оптужбама упућеним режиму Садама Хусеина.¹ Штавише, као резултат ригорозних економских санкција ко-

1 „Централна обавештајна агенција не располаже подацима да је Ирак био ангажован у терористичким операцијама против Сједињених држава најмање деценију уназад, нити је, према налазима више њених обавештајаца, председник Ирака Садам Хусеин обезбеђивао хемијско или биолошко оружје Ал-Каиди или сличним терористичким групама”, тврди Џејмс Рајзен (Risen, 2002: А 10). И иначе, од преко 8 000 регистрованих терористичких инцидената од 1968. године наовамо, мање од 60 њих указује на то да су терористи припремали нападе у којима би користили хемијске или биолошке агенсе, или да су намеравали да се домогну или израде сопствене нуклеарне направе. Cf. Hofman, 2000: 176.

је су му наметнуте још почетком првог Заливског рата, Ирак је уочи овог другог имао најслабију привреду и најслабију војну силу у региону. Ирачки војни издаци су били упола мањи од издатака Кувајта, у којем живи само 10 посто ирачког становништва, а били су много мањи и у поређењу са издацима осталих земаља Блиског истока.²

Упркос свим тим сазнањима, нападом на Ирак “свету је објављено да ће Вашингтон употребити силу по сопственом нахођењу; дебатни клуб их може ‘сустити’ и придружити се подухвату, или сносити последице које обично снађу оне који ‘нису са нама’, па су стога ‘на страни терориста’, како је председник дефинисао могуће опције” (Chomski, 2004: 32). С друге стране, о поседовању оружја за масовно уништавање држава попут Турске и Израела, постоји богата и веродостојна доказна грађа. Ипак, ни Турска ни Израел се нису нашли на тадашњем америчком списку држава чланица “осовине зла”, које ће у предстојећем периоду бити мета америчке интервенционистичке („превентивне“) спољне политике,³ списку формираном, очигледно, према критеријумима геополитичког, односно геоекономског опортунитета.⁴

САД – „пацијент на нафтној дијализи“

Оно што је у јавном, моралистички интонираном дискурсу америчких званичника овом приликом остајало нетематизовано, односно реторички камуфлирано, бивало је, међутим, као истински мотив америчке политике према Ираку, сасвим транспарентно у дискурсу америчких геополитичких реалиста. А језик бројки презентованих у њиховим документима, говорио је следеће. Ирак је у поседу других по величини нафтних резерви на свету, процењених на 112 милијарди барела.⁵ Још неиспитане залихе процењују се на додатних

2 Више о томе у: Чомски, 2007: 27.

3 Јер, „потврђивати моћ значи сваког могућег нападача предусрести, превентивни рат подићи до принципа политике” (Volkman-Schluk, 1977: 41).

4 О томе опширније у: Whomley, 2002. и Klusmeyer & Suhrke, 2003.

5 Америчким нафтним компанијама је одлуком Хусеиновог режима, низ година уназад био запречен приступ ирачкој нафти. Иако котирана испред Ирака у погледу нафтних резерви којима располаже, Саудијска Арабија је, због зависности од координације цена нафте у ОПЕК-овом картелу чији је члан, за САД још увек незанимљива као циљ “антитерористичке” кампање, иако је 15 од 19 терориста Ал Каиде, који си извели нападе на САД септембра 2001, као

220 милијарди барела. Ирак, такође, има и утврђених 110 билиона и додатних, још неиспитаних, 150 билиона кубних метара природног гаса.⁶ Пре првог рата у Заливу 1991. године, ирачка производња износила је 3,5 милиона барела, а сада је 1,7 милиона барела нафте дневно. Центар за глобалне енергетске студије (CGES) је процењивао да би, економски рехабилитован и ослобођен санкција, Ирак могао да повећа своје енергетске капацитете у року од 5-6 година на преко 8 милиона барела, па чак и да достигне 10 милиона барела, а теоретски и 12 милиона барела дневно и тако надмаши садашњу производњу у Саудијској Арабији. Огромно ирачко нафтно богатство Стејт Дипартмент је још 1945. године дефинисао као “запањујући извор стратешке моћи и једну од највећих материјалних вредности у историји света.”⁷ С друге стране, иако други по величини произвођач природног гаса и на трећем месту по производњи нафте, САД увозе око 10 милиона барела нафте дневно, односно 52 одсто своје укупне потрошње. За набавку овог енергента САД годишње троше око 56 милијарди долара и додатних 25 милијарди долара на оружану “одбрану” од блиско- и средње-источних земаља извозница нафте.⁸ Американци “немају ништа против ирачког народа, али наш начин живота зависи од 20 милиона ба-

и сам Осама Бин Ладен, пореклом из ове блиско-источне државе.

6 Cf. *Us Energy Information Administration, Country Analyses Briefs, Iraq*, mart 2002, наведено према: Iveković, 2003: 32.

7 Наведено према: Чомски, 2008: 16, курзив М.Р.

8 Иако унутар њених граница обитава само 5 одсто светске популације, Америка троши око 25 одсто укупних светских енергетских ресурса и више од половине свих сировинских материјала на планети. Према званичним подацима за 1990. годину, које је обелоданио *Worldwatch Institute*, само Стејт дипартмент је у административне и пропагандне сврхе утрошио 273 750 тона хартије за чију производњу је жртвовано 4 милиона и 700 хиљада стабала шумског богатства Земље. У посматраној години САД су по планети разбацале 290 милиона тона различитих отпадака. Уз све наведено, једна су од малобројних држава које нису ставиле свој потпис на *Протокол из Кјота* који је ступио на снагу почетком 2005. године, формулисан с циљем да ограничи емисију угљендиоксида и осталих гасова који у атмосфери производе ефекат „стаклене баште“ а чији емитер у мери од целих 22 одсто (угљендиоксид), односно 26 процената (остали гасни продукти сагоревања) су управо САД. ”Када политички лидери Америке говоре о потреби очувања светског поретка и стабилности, они реферирају на свет који почива на овој фундаменталној неједнакости. Стабилност за њих значи очување америчке привилегованости”, закључују Ајра Кецнелзон и Марк Кезелман (Katznelson & Kesselman, 1987: 326). Упоредити и: Tabb, 2001: 186.

рела дневно, а пола ове количине мора да се увезе. Ми смо као пацијент на нафтної дијализи. То је питање живота или смрти. Паметни људи – у Вашингтону - сви то знају, али то се у принципу не рекламира у оним емисијама које имају највише гледалаца”, признаје Федел Гајт, некадашњи технолог Mobile-a, а потом стручњак за инвестирање њујоршке брокерске фирме Finstock and co.⁹ Према предвиђањима Америчке администрације за информације о енергији (EIA) дневни увоз ће до 2020. године износити укупно 17 милиона барела, односно 65 одсто потрошње. Неки стручњаци процењују да са садашњим односом производње и потрошње у САД, домаће залихе нафте могу да потрају још само 10 година. “Фундаментална неравнотежа између понуде и потражње дефинише енергетску кризу наше нације. (...) Ова неравнотежа, уколико дозволимо да се настави, неизбежно ће подрити нашу економију, наш животни стандард и нашу безбедност. Али у нашој моћи је да то променимо” – овим речима завршава се документ Националне групе за развој енергетске политике, познатији као “Чејнијев извештај”,¹⁰ објављен у мају 2001. У Извештају се, такође, наглашава да ће блискоисточни произвођачи нафте “остати централне фигуре светске нафтне безбедности” (само Саудијска Арабија поседује најмање 25 одсто, а могуће је и преко 30 одсто, а Иран, Ирак, Кувајт и Уједињени Арапски Емирати по 8-11 процената светских залиха нафте) и да ће “Персијски залив бити главна мета америчке енергетске политике, али ће ангажовање САД бити глобално,¹¹ с посебним нагласком на већ постојеће, али и нове ре-

9 Наведено према: Vidal, 2004: 127, курзив М.Р.

10 Овај високи званичник тадашње америчке администрације био је, такође, и председник радне групе која је 16 месеци касније разрађивала документ о безбедносној стратегији САД. Иначе, пре него што су дошли на тадашње политичке положаје, и Џорџ Буш и Дик Чејни били су дубоко инволвиран у послове са нафтом.

11 Према мишљењу великог броја аналитичара и америчка “интервенција” у Авганистану, која је претходила оној у Ираку, имала је неспорну “нафтну” димензију, а неки од њих (Мерцори Кон, на пример, у: Kohn, 2002: 79-106.) је препознају и међу мотивима за агресију НАТО-а на СРЈ, као намеру очувања региона сигурним за транс-балкански нафтовод кроз Албанију и Македонију, што се могло постићи једино пацификовањем Космета, односно удовољавањем сепаратистичким аспирацијама његове већинске, не-српске популације. Ова ауторка подсећа и на чињеницу да је новембра 1999. године, Међународна кризна група поздравила директиву Бернара Кушнера, шефа мировних

гионе који ће имати велики утицај на глобални енергетски баланс.”¹² О овом последњем се детаљно говори у документу под речитим насловом Национална безбедносна стратегија САД, објављеном годину дана касније, као и у сурово искреном извештају о Пројекту за нови амерички век, објављеном у септембру 2000. године, у којем је изнет званични нацрт Стратегије. Стога је „то (предах и окретање главе од проблема) могуће у рубним крајевима света, попут великог дела Африке, али не и у региону Блиског и Средњег истока, где се повећана динамика сукоба, као и националне и верске противречности преплићу са највећим светским резервама нафте. Европљани могу себи приуштити деловање у оквиру својих могућности и способности, али САД се морају стално ангажовати“, закључује Херфрид Минклер (Minkler, интернет).

Оно за шта је у поменутом извештају процењено да је у домену америчке моћи да учини, без, како би Минклер рекао, „предах и окретања главе од проблема“, и учињено је, односно чињено протеклих петнаестак година, а финализовано 2003. године двомесечним ратом којим је оборен режим Садама Хусеина, а Ирак окупиран.¹³ Још увек привремени и,

снага Уједињених нација на Космету, да УНМИК преузме управу над свом покретном и непокретном имовином која је регистрована на име СРЈ или Републике Србије, и било којег од њихових органа, а која се налази на територији Косова, испостављајући косовским миротворцима и додатни захтев – да УНМИК или КФОР на брз и енергичан начин преузму управу над *комплексом рудника Тренча*. (Cf. Kohn, 2000: 330, курзив М.Р.) О осталим енергетским аспектима косметског случаја упоредити: Пономарјова, 2008.

12 Наведено према: Ивековић, 2003: 34.

13 САД су обезбедиле више од 80 одсто окупационих снага и у те сврхе у првој години окупације ангажовале више од 10, а у наредној и целих 18 одсто свог укупног војног особља. Остале чланице коалиције - све изузев Велике Британије - у Ирак су послале мање од 1 одсто свог војног персонала. Cf. Congressional Research Service and PISS, *The Military Balance* (various years), наведено према: Walt, 2005: 35. Судбина земаља „трећег света“ и у хладноратовском периоду је била предодређена геоекономским мотивима тада једног од два, а данас јединог велеактера међународних односа. Тако, познати амерички војни експерт, Том Џервази (Gervasy), још пре тридесетак година признаје: „Извори сировина имају кључни значај. (...) У било којем делу планете нас не брине толико очување регионалног мира колико онемогућавање приступа изворима сировина (...) Наша наоружавања добила су фактички нов облик колонијализма, ширења нашег утицаја у потпуном складу са доктрином Никсона-Кисинџера, која предвиђа 'најам' других земаља када је то могуће, само зато да бисмо се борили њиховим рукама“ (Gervasy, 1981: 72).

разуме се, непотпуни биланс “трошкова” (углавном, дакако, само на страни пораженог) је следећи: у потпуности разорена најмногљуднија земља арапског света, број цивилних жртава који никада неће бити са сигурношћу утврђен,¹⁴ економски дестабилизован цео регион и додатним надахнућем опскрбљене фундаменталистичке и екстремистичке снаге широм исламског света. Да је ово потоње било предвидљиво, сведочи податак да је Национални савет за поверљиве информације већ децембра 2004. године основано упозорио „да ће Ирак и остали евентуални конфликти у будућности олакшати и убрзати регрутовање, налажење терена за обуку, усавршавање техничких вештина и језичких знања нове класе терориста која ће се ’професионализовати’ и за коју ће политичко насиље постати циљ сам по себи“.¹⁵ Спремност врхунских планера да уђу у ризик поспешивања тероризма, подвлачи Ноам Чомски, не указује на то да је њих такав ток ствари обрадовао. „То само показује да спутавање тероризма за њих није имало такав приоритет као неки други циљеви, на пример, успостављање контроле над највећим енергетским ресурсом на свету“ (Chomsky, 2007: 135). У прилог овом увиду сведочи и Гор Видал (Vidal): “Када смо отишли у Авганистан да заузмемо и разоримо ту земљу, наш главноманујући генерал је био упитан колико ће потрајати док се не пронађе Осама бин Ладен. А генерал је изгледао прилично изненађено и рекао: ‘Па, нисмо ми због тога овде’” (Vi-

Уосталом, “за некога се може рећи да има моћ у мери у којој може да утиче да се други понашају у складу са његовим сопственим интенцијама” (Goldhamer & Shills, 1979: 171).

- 14 С друге стране, готово занемарљив број жртава међу америчким и британским војницима, бележио се веома педантно и систематично. Људски живот се, дакле, третира као неспорна вредност само када је реч о животу сопствених грађана. Животи оних, зарад чијих људских права се, наводно, и интервенише, третирају се, и у реторичком и у практичком смислу, као “коллатерална” и мање-више безначајна “штета”. Ако је, доиста, како је тврдио Гиденс, савремена либерална држава “држава без непријатеља”, то је, с правом упозорава Григорис Ананиадис, стога што одбија да их као такве призна. Cf. Giddens, 1998: 70. i Ananiadis, 2002: 15.
- 15 Наведено према: Chomsky, 2007: 135. Ако успех Америке у борби против исламског тероризма „претпоставља његово третирање на начин који неће антагонизовати и тренутне неекстремисте и који ће циљати државе његове спонзоре, а помно чувати добре односе са државама савезницама, од њега су САД још увек веома далеко и без јасне намере да ту раздаљину смање“ (Pillar, 2001: 220).

dal, 2004:137). Под, очигледно исправном, претпоставком да је стратегија Буша и Чејнија била усмерена само ка нафти, „њихова тактика – разарање војске, уништавање Баат режима, и коначни долазак Американаца, што је поспешило унутрашње миграције - тешко да је могла бити успешнија. Цена свега тога – неколико милијарди долара месечно плус пар стотина америчких жртава¹⁶ (њихов број ће се смањивати, а и иначе је упоредив са бројем жртава у саобраћајним несрећама изазваним повлачењем закона по којем возачи моторцикла морају да носе кацигу) - занемарљиви су у поређењу са 30 хиљада милијарди долара у нафтном богатству, које ће обезбедити америчку геополитичку надмоћ и јефтин бензин за гласаче”, запажа Џим Холт (Holt, 2007: 3). Коначно, моћ је замишљена „као инхерентно асиметрична и она која резултира у способности појединца или групе да стекне и очува корист од и примени казну на друге - корист која остаје након што се ограничења која јој они успостављају, узму у обзир“ (Blais, 1974: 47, курзив М. Р.). У случају о којем је реч, ту корист би требало да осигура *Нацрт закона о расподели зараде од ирачке нафте*, написан у САД за ирачки парламент, а који предвиђа да се целокупан тај посао преда у руке Западних нафтних компанија. Национална нафтна компанија Ирака би требало да задржи контролу над свега 17 од 80 постојећих бушотина, а остале ће – укључујући и оне које тек треба да буду формиране - у наредних 30 година бити под контролом страних корпорација, које неће бити обавезне да своју заруду инвестирају у ирачку привреду. “Те компаније ће моћи да премосте тренутну нестабилност Ирака тако што ће уговоре потписати одмах, док је ирачка влада најслабија, а онда сачекати најмање две година пре него што заиста дођу на терен“, разјашњава Џим Холт (Holt, 2007: 3).

Иначе, број америчких војника жртава терористичких напада широм Ирака које су извели углавном терористи из других исламских земаља, пола године након окончања рата премашивао је број страдалих у ратним операцијама. Једна висока званичница тадашње америчке администрације ту чињеницу је тумачила као резултат “ђаволовог савезништва између остатака Садамовог режима и терориста стра-

16 Процена се односи на период до 2007. године.

наца” који, прецизирао је Џорџ Буш, стижу из Ирана и Сирије, држава које су и пре почетка рата против Ирака биле маркиране као следеће мете “антитерористичке” кампање. У Бушовом, геополитички јасно конформираним ставу, као “ђаволови савезници” нису се помињали Турска, Египат, Јордан, Чеченија, или, пак, Албанија, о чијим логорима за обуку Ал-Каиде постоји мноштво врло уверљивих доказа.¹⁷

...

Уколико, истрајавајући на реализацији својих, у реал-политичком дискурсу јасно дефинисаних и позитивираних циљева, САД и успеју да у циљном региону етаблирају и стабилизују неку од политичко-културних вредности којима су оправдавале брутално економско и војно интервенисање у њега (демократске политичке процедуре, парламентарни систем власти,...), та чињеница има статус “коллатералне” добити, значајне само у мери у којој, евентуалним инсталирањем кооперативног, “савезничког” режима, доприноси реализацији оних примордијалних – *интересних* мотива за њихов ангажман у том делу света. А такви режими су *a priori* аболирани од оптужби за сва евентуална доцнија огрешења о вредности које актуална супер-сила јавно прокламује као *једине* мотиве свог ангажовања на њиховом инсталирању, и остају такви све док демонстрирају очекивану и жељену меру кооперативности и “савезништва”. Америчка спољна политика, примећују Ајра Кецнелзон и Марк Кезелман, претрпела је многе измене од Другог светског рата наовамо. Али, њени основни циљеви су остали исти: употребити сву америчку политичку, војну и економску моћ како би се успоставили и осигурали ‘пријатељски’ режими у другим земљама. А да ли је режим пријатељски или не, зависи искључиво од тога „да ли америчким корпорацијама омогућава да слободно делују унутар његових граница како би се домогли сировина и обезбедили себи привредне и инвестиционе шансе. Не треба губити из вида да су готово сви, Америци пријатељски режими у Трећем свету, реакционарни и репресивни:

17 Страни терористи у Ираку су, заправо, били појединци из читавог исламског света које је ЦИА низ година обучавала и издашно финансирала њихову борбу против Совјета у окупираном Авганистану. Више о томе у: Whomley, 2002.

демократске владе често не могу тако лако да омогуће да се националним ресурсима располаже на начин који ће фаворизовати интересе америчких корпорација и америчке владе“ (Katznelson & Kesselman, 1987: 349-350). Сличне критеријуме режимског „пријатељства“, америчка спољна политика је демонстрирала и у свом третирању географских простора Западног Балкана. Тако је, подсећа Гордон Бардош (Bardos), један од балканских љубимаца Вашингтона, сада покојни, био припадник нацистичке организације колаборациониста у 1940-им, љубитељ Ајатолаха Хомеинија 1980-их, домаћин Осаме бин Ладена 1990-их. С друге стране, „проведите каријеру пишући књиге у којима критикујете комунистички монопол на власт (у време док су комунисти на власти), или преводите де Токвила и *Федералистичке списе* на свој матерњи језик, и Вашингтон ће вас, уколико нисте кооперативни, прозвати реинкарнацијом Слободана Милошевића“ (Bardos, 2010, 19).¹⁸ А ако у државама нема друге могућности за конституцију ваљане власти, осим да је одобри светска суперсила, онда више и нема ваљане и поуздане власти, закључује Јован Бабић. Јер, за претпоставити је да ће такво одобрење „да се удели само ако за то постоји адекватан интерес, што онда повлачи да су све друге карактеристике те власти, осим њене подобности, изражене кроз послушност, ирелевантне: иста ствар ће моћи да се одобри или неодобри, или, чак, осуди, на основу одлуке оних који своје интересе могу да прикажу као сентименте који представљају критеријуме правде“ (Бабић, 2000: 380).

18 Некооперативност првог српског постмилошевићевског председника на коју Бардош реферира на овом месту састојала се, знано је, у његовој неспремности на квијетистичко пристајање уз нелегалну сецесију дела српске државне територије, проглашене регионом од посебног америчког, између осталог, како смо утврдили, и геоекономског интереса, те стога и легитимног утицаја, односно политичкој невољности да да лични и институционални допринос унитаризацији Босне и Херцеговине, из америчке спољно-политичке визуре препознате као регион погодан за поравнавање историјских рачуна са муслиманском *светском* популацијом, на већини осталих тачака глобуса протеклих петнаестак година окротно жртвованом америчким државним, у првом реду енергетским интересима.

„Арапско пролеће 2011“ - у бојама старог,
„црног“ злата

У јесен 2011. године, према политичко-технолошком моделу готово истоветном ономе по коме је овладано Ираком, покорена је и Либија, а на место дотадашњег, у њој се почело са инсталирањем једног, по свему судећи, још конзервативнијег и опресивнијег, али, према очекивањима, спрам америчких енергетских интереса у том делу света много толерантнијег режима. Наиме, Либија, чланица ОПЕК-а, са највећим резервама нафте на афричком континенту, пре рата је производила дневно око 1,6 милиона барела течног горива. Године 2003., након укидања санкција које су јој биле наметнуте због одбијања да учествује у истрази “случаја Локерби”, дошло је до праве трке иностраних компанија за осигуравање концесија за експлоатацију њене нафте. Заинтересованост је је била толико велика да је либијска државна Национална нафтна корпорација могла успоставити строг систем експлоатације познат као ЕПСА-4. Он се, у најкраћем, састојао у томе да Либијцима остаје 90 посто зараде, иако Западне нафтне компаније морају либијској држави платити милионске таксе, дозволе за истраживање нових налазишта, ... Део профита од десетак процената, који су могли задржати, у таквим околностима је процењен као веома скроман. У тим чињеницама већина аналитичара проналази основни мотив за снажно инволвирање САД и њихових западно-европских савезница у либијско „арапско пролеће“,¹⁹ које је окончано свргавањем режима Моамера ел Гадафија и његовом бестијалном ликвидацијом,²⁰ те довођењем земље у ста-

19 Ова синтагма (алт. „арапско буђење“, „арапски устанци“) се у медијском дискурсу етаблирала као ознака за знатним делом и извана индуковане социјалне покрете у арапском (али и не-арапском) свету усмерене против тамошњих недемократских режима, који су започели крајем 2010. и наставили се током 2011. године.

20 Други важан мотив за НАТО „интервенцију“ у Либији препознаје се у Гадафијевој веома повољној понуди руском ГАСПРОМ-у да изгради гасовод кроз Средоземно море како би се обезбедила испорука либијског гаса Европи. То је, према алармантним Западним предвиђањима, могло довести до успостављања руског монопола на снабдевање старог континента овим драгоценим енергентом, што је морало бити спречено по сваку цену.

ње међуплеменских сукоба таквог интензитета какав није забележен од њеног настанка. Одмах након тога, главни извршни руководиоци Западних нафтних и гасних компанија похитали су ка Триполију како би, као и у ирачком случају, склопили економске аранжмане са “прелазном владом” док је иста најслабија, дакле у, по себе најповољнијим могућним пословним околностима.²¹

Након што је окончао посао у Либији, AFRICOM (United States Africa Command) ће, предвиђа Пол Крејг Робертс (Roberts), “заподенути кавгу са другим афричким земљама у којима *Кина* има инвестиције у енергетику и рударство. Обама је већ послао контингент америчке војске у Централну Африку, под маском гушења угандске 'Армије Божјег отпора', мини устанка против владајућег доживотног диктатора. Представник Републиканаца у Представничком дому, Џон Бејнер, већ је поздравио извесност још једног рата, изјављујући да слање америчких трупа у Централну Африку 'унапређује националне безбедносне интересе САД и њену спољну политику', а Републикански сенатор, Џејмс Инхоф, лиферовао је тоне моралистичког празнословља о спасавању 'угандске деце' (врло нетипична забринутост какву сенатор није показивао за децу Либије или Палестине, Ирака, Авганистана и Пакистана)“ (Roberts, интернет, курзив М.Р.).

У међувремену, „кавга“ је већ заподенута са још једном државом актером „арапског пролећа“ са нимало занемарљивим резервама „црног злата“. Наиме, Међународна агенција за атомску енергију (ИАЕА), која ради при УН, изјавила је, недуго након Гадафијевог смакнућа и привођења крају рата у Либији, да је на подручју Сирије открила досад непознати нуклеарни комплекс, у којем режим Башара ел Асада ради на производњи атомске бомбе. Он, наводно, сарађује са „оцем“ пакистанске нуклеарне бомбе, Абдулом Кадиром Каном, ко-

21 Занемарљиво малим количнама нафте којима располажу остале земље актери „арапског пролећа“ (Тунис, Египат, Јордан, Јемен,...) објашњава се релативно мала заинтересованост Евро-Америке за исходе социјалних немира у њима, па и отворена подршка неким од тамошњих диктаторских режима (Француске тунискоме, а Америке египатскоме). Уз то, Мубарак је, подсећа Мајкл Паренти (Parenti, 2011: 22) био све оно што Гадафи није – пријатељ Америке, који је отворио врата америчком капиталу, ММФ-у и Светској банци, извршио приватизацију државне имовине, пропагирао слободно тржиште,...

ји је некада, под окриљем ЦИА, радио на нуклеарном програму ове источно-азијске државе. Ту информацију су, иначе, у јавни простор лансирали медији под контролом америчке владе (CNN, VOA,...). Као центар за прављење атомског наоружања наведен је индустријски комплекс у граду Хасакау, до сада познат као фабрика за пређу памука, као таква потврђена у више извештаја инспектора ИАЕА-а. Своје садашње, битно другачије тврдње Агенција поткрепљује ставом Израела, који тврди да је 2007. бомбардовао један објекат на територији Сирије за који се сумњало да је плутонијумски реактор, а који по спољашњем дизајну неодољиво подсећа на комплекс који је сада сумњив! Џозеф Киринкионе (Cirincione, 2011: 32), амерички експерт за нуклеарно наоружање и некадашњи директор Карнегијеве задужбине за међународни мир тврди, међутим, да је бомбардовани објекат, заправо, био највећи депо за складиште конвенционалног оружја и да у њему није било никаквих трагова нуклеарном наоружању. Ирачки сценарио, рекло би се, има изгледа да у још једној држави арапског света добије своју практичну реализацију.

...

И вишегодишње америчко настојање да снажно утиче на унутрашње прилике у Ирану²², интензивирано захуктавањем „арапског пролећа“, реторички узев, ослањало се на пропаганду експлоатацију чињенице иранске истрајности на овладавању нуклеарном технологијом која, према претпоставкама америчког политичког естаблишмента, не би била коришћена у мирнодопске, већ у војне сврхе, те би као таква, представљала опасност по стабилност и мир у региону.²³ Објективним посматрачима, међутим, упозоравао је Ричард Фолк још пре почетка другог рата у Заливу, јасно је да су државе попут Ирака, Ирана и Северне Кореје далеко више

22 Иран је са око 3,7 милиона барела дневно, четврти по величини производјач сирове нафте у свету и други највећи извозник међу чланицама ОПЕК-а. Располаже, такође, највећим светским резервама гаса, које су још умногоме неискоришћене.

23 Историјског подсећања ради, једина држава у светском систему која је атомским разарањем Хиросиме и Нагасакија крајем II светског рата, продукте нуклеарне технологије до сада употребила у те проскрибоване, не-мирнодопске сврхе, су управо САД.

изложене претњи него што прете и да су њихова настојања да стекну неку способност застрашивања у пуној сагласности са оним типом аргументације који се сматрао валидним за државе током свеколике историје модерних међународних односа. “Да су се саме доминантне државе одрекле оружја за масовно уништавање или да су се држале својих обећања и обавеза да теже разоружању, онда би оспоравање подређеним државама да поседују таква средства застрашивања било далеко кредибилније” (Folk 2003: 44). Уместо тога, пет сталних чланица Савета безбедности УН и даље производе нуклеарно оружје, “суочене са релативно слабом моралном осудом других народа. Нуклеарне амбиције малих држава, пак, извргавају их срамоћењу, а често и сасвим опипљивим казнама од стране других држава” (Jo & Gartzke 2007: 12). Отуд, Мохамед ел Барадеја, некадашњег шефа Међународне агенције за атомску енергију, Сједињене државе подсећају на човека “који наставља да врти цигарету у устима док свима око себе говори да не смеју да пуше.”²⁴ Њена политика, закључује Стивен Волт (Walt) шаље јасну поруку да упркос ономе што њени лидери говоре, они истински верују да је поседовање што веће количине нуклеарног оружја веома пожељно. “Ако Америка сматра да је нуклеарно оружје есенцијално за њену сигурност, зашто бива изненађена када слабије и рањивије државе изведу истоветан закључак”, пита се Волт (2005: 239).²⁵ Сигурност на коју те слабије и рањивије државе претендују настојећи да се домогну нуклеарног оружја, она је које се САД највише и плаше - *економска* сигурност, коју треба да обезбеди право на експлоатацију и извоз расположивих енергената на начин који ће заштитити у првом реду економске интересе земље извознице и њеног

24 Cf. El-Baradei, Mohamed, Transcript of Remarks at the Council on Foreign Relations, May 14, 2004, наведено према : Walt, 2005: 238.

25 О разлозима за неприступање Споразуму о неширењу нуклеарног оружја, које ове друге државе наводе, више у: Goldblat, 1985. Рат у Ираку, као и америчка политика према Северној Кореји, сматра Пол Пилар, подучавају да уколико размишљате о томе да почнете са нуклеарним наоружавањем, треба да почнете што пре, како бисте обезбедили макар једну бомбу у свом подуму као средство одвраћања, пре него што САД или неко други употреби силу како би вас одстранио. “А актуална ситуација у Либији је лекција да се треба чврсто држати било којег нуклеарног оружја које сте већ успели да произведете” (Pillar, 2010: 15).

становништва. Тако перципирану сигурност би, сматра се, на најефикаснији начин обезбедио један моћан регионални нуклеарни лоби који би, према паничним упозорењима која стижу из британске владе, могао да се појави на Блиском и Средњем истоку, уколико иранским нуклеарним „стопама“ пођу и друге земље у региону, пре свих других за сада још увек „савезничке“ Турска и Саудијска Арабија.²⁶

*Уместо закључка:
за обновљиве видове енергије*

На људску историју би се, сугеришу поједини аутори,²⁷ понајпре могло гледати као на континуирани догађајни ток, који није вођен идејом о остваривању неког посебног политичког или идеолошког пројекта, него телеологијом биолошког одржања и надвладавања других, како би се контролисали расположиви животни ресурси на Земљи. А човеков јавни говор о тако усмераваној историји врсте којој припада, односно сопственом доприносу њеном невеселом току, би се могао ишчитавати као каталог мање или више успелих покушаја да се тај допринос остатку врсте прикаже у морално му прихватљивијем или бар мање неприхватљивом лику и тако пацификује његово опирање и евентуални бунт против истинске каквоће истога. Ако је томе тако, нада да би смена на месту глобалног хегемона, или, пак, сложеније реструктурирање светске политичке моћи у правцу њене биполарне или мултиполарне реконституције, у значајнијој мери редуковали опасности које проистичу из уочених чињеница, могла би се испоставити равном поверењу у оне млинове који, како би рекао Фројд (Freud), толико рђаво мељу да би, чека-

26 Када је реч о хемијском и биолошком оружју, тој „нуклеарној бомби сиротиње“ треба имати у виду да је управо америчка политика истрајно онемогућавала интернационални договор о потпуном уништењу арсенала отровне „хемије“. Упркос свечаним заклетвама председника Буша пред Скупштином ОУН септембра 1989. године, да ће у року од десет година САД уништити све залихе својих бојних отрова, Пентагон је наставио да гомила и усавршава хемијска оружја. У Женеви, за столом међународних преговора о забрани поседовања хемијских оружја, који трају безуспешно од 1972. године, представници САД су изнели предлог да армија САД задржи ‘два одсто’ хемијских оружја све док се и последња држава на свету не лиши последње залихе бојних отрова.’ Више о томе у: Hart & Clevestig, интернет

27 Cf. Савић, 2010: 28.

јући на брашно у њима произведено, човек могао умрети од глади.²⁸ У конкретном случају, и више од тога – нестати као врста у перманентним ратним надметањима за већ добрано исцрпљене а необновљиве изворе енергије на планети, којима „победнички“ приступ треба да осигура све бројније и разорније оружје у рукама оних који оскудевају у њима и очајничка потреба за истим таквим у складиштима оних који их поседују у изобиљу. Уместо узгајања те варљиве наде, продуктивнијим избором се чини технолошко настојање човечанства на новим и радикално другачијим - *обновљивим* видовима енергије, мање девастирајућим по човеково, животно важно природно окружење, али, као потенцијални разлог за ратне сукобе међу државама и њихову трку у наоружавању, и по изгледе за његов врсни опстанак на Земљи у једном непосреднијем и ургентнијем смислу те речи. Другачије речено, што пре енергију нафте, угља и природног гаса замени енергија ветра, воде и Сунчеве светлости као човеков свесни и промишљени избор, биће већи изгледи да онога који је још увек у прилици да бира, па и његових избора, уопште буде. А ако, и у мери у којој потрошња, на каквим год енергентима заснована, постане *средство*, уместо досадашњег *циља* његовог живота, биће и могућности да га буде на квалитетнији и *homo sapiens*-а достојнији начин.

28 Због високе стопе свог привредног раста и скромних резерви нафте којима располаже, Кина је већ у овом тренутку озбиљан ривал САД у борби за приступ њеним налазиштима, а с обзиром на пројекције њеног привредног раста који би до 2030. требало да се удвостручи, у непосредној будућности биће то у још већој мери. За Индију то у овом тренутку важи тек нешто мало мање. А у предвечерје ирачког рата, подсећа Александар Рах (Rahr, 2011: 12) и тадашњи шеф кремаљске администрације се погађао са руководством САД о учешћу руских компанија у предстојећој деоби нафтног „колача“, као што је, уз спорадичну амбиваленцију, актуално руско руководство подржало овогодишњу НАТО „интервенцију“ у Либији. И Европа која је, како предочава Џозеф Нај (Nay 2004: 236), у економском смислу „већ добро постављена за уравнотежење Сједињених Држава на транснационалној шаховској плочи“ ће се за енергетско осигуравање свог достигнутог економског статуса, засигурно, борити све мање селективним средствима. Другим речима, интензитет те борбе ће, основано је претпоставити, све више зависити само од снаге и „поузданости“ тих средстава, односно оружја која се нађу на располагању овом, али и свим осталим актуалним, као и могућним будућим „великим играчима“ на сцени међународне политике.

Mirjana Radojicic

*THE ENDING OF COLD WAR, GREAT
POWERS AND GEOPOLITICS
OF NATURAL RESOURCES*

Summary

In this text the author starts from an insight that the exponential growth of inhabitants on Earth, the exploited natural resources and the struggle for a privileged position in the distribution of their remainder, used to present key determinants of geo-political and geo-economic strategy of the only actual superpower on the planet in the post-Cold War era of its foreign policy. Using the example of the wars against Iraq and Afghanistan, as well as the strong involvement in the events in the Arab world in 2011 (“Arab Spring”), she is testing her hypothesis that the moralistically-tuned discourse which legitimised these American foreign policy acts (“fighting terrorism”, “establishing order of democracy”, “protection of endangered human rights”) represented, in fact, a rhetoric camouflage of those authentic, energetically-interested motives which led the USA and their Western European allies towards them. Similar motives were what, according to the founding of this research, got the actual global hegemon involved in the events of the region of Kosovo and Metohija, which ended in occupation, followed by separation from the rest of the Serbian state organism, and then also by international-legal subjectivization of the former Serbian province. The concluding part of the text is sort of a plea for new and radically different – renewable energy sources, less devastating for human, vitally important, environment, yet as potential reasons for war conflicts among countries and their race for weapons, and also for his better chances to survive as a species on this planet in a more direct and more urgent sense of the word.

Key words: geopolitics, geoeconomics, natural resources, great power, international politics, international ethics.

Литература

- Brzezinski, Zbignev, K. (1997) *The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives*, Basic Books, New York.
- Čomski, Noam (2007) *Imperijalne ambicije*, Rubikon, Novi Sad.
- Čomski, Noam (2008) *Intervencije*, Rubikon, Novi Sad.
- Folk, Ričard (2003) *Veliki teroristički rat*, IP „Filip Višnjić“, Beograd.
- Gervasy, Tomm (1981) *Arsenal of Democracy II. American Military Power in 1980's and the Origins of the New Cold War*, Grove Press, New York.
- Giddens, Anthoni (1998) *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*, Cambridge Polity Press, Cambridge.
- Goldblat, Josef (1985-ed.), *Non-proliferation: The Way and the Wherefore*, Taylor & Francis, London and Philadelphia.
- Goldhamer, H. and Shills, E. A. (1979) “Types of Power and Status“, *American Journal of Sociology*, no. 45, pp. 170–179.
- Hart John & Clevestig, Peter (1995) “Reducing Security Threats from Chemical and Biological Materials”, <http://www.sipriyearbook.org/view/9780199581122-gill/sipri-9780199581122-div1-93.xml>, pristupljeno 8.9.2011.
- Hofman, Brus (2000) *Terorizam iznutra*, Narodna knjiga, Beograd.
- Holt, Jim, „It’s the Oil“ (2007) *London Review of Book*, vol. 29, no. 20, pp. 3–4.
- Huntington, Samuel (1981) *American Politics: the Promise of Disharmony*, Cambridge, The Belknap Press of Harvard University Press, Massachusetts and London.
- Huntington, Samuel, P. (1996) *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon and Schuster, New York.
- Iveković, Ivan (2003) ”SAD, Irak i geopolitika nafte”, *Republika*, br. 308-309, str. 32–40.

- Jo, D. J. & Gartzke, E. (2007) "Determinations of Nuclear Weapons Proliferation", *Journal of Conflict Resolution*, no. 51, pp. 11–20.
- Katznelson, Ira & Kesselman, Mark (1987) *The Politics of Power*, Harcourt Brace Jovanovich, New York.
- Kohn, Marjorie (2002) „NATO bombing of Kosovo: Humanitarian Intervention or Crime Against Humanity?“ *International Journal for Semiotics of Law*, vol. 15 no.1, pp. 79–106.
- Klusmeyer, Douglas & Suhrke, Astri (2004) "Comprehending 'Evil': Challenges for Law and Policy", *Ethics and International Affairs*, vol. 16, no.1, pp. 27–42.
- Krauthammer, Charles (1990/91) „The Unipolar Moment“, *Foreign Affairs*, vol.70, no.1, pp. 23–33.
- Minkler, Herfrid (2009) „O Američkoj imperiji“, www.starisajt.nspm.rs/koment2006/2006_o_američkoj_imperiji.htm, pristupljeno 10.10. 2011.
- Naj, Džozef (2004) *Paradoks američke moći*, BMG, Beograd.
- Pillar, Paul, R. (2001) *Terrorism and U.S. Foreign Policy*, Brookings Institution Press, Washington D.C.
- Pillar, Paul, R. (2010) "Dictators Learn Their Lessons", *National Interest*, March 25, p. 8–9.
- Ponomarjova, Jelena (2008) „Kvazidržavost kao instrument hegemonije: slučaj Kosovo“, *Nova srpska politička misao*, vol. XVI, no.1-2, str. 105–120.
- Risen, James (2002) „Iraq-Terror Acts by Baghdad Have Waned, U.S. Aides Say“, *New York Times*, February 6, A 10
- Roberts, Paul Craig (2011) "The End of History: Now that the CIA's proxy army has murdered Gadhafi, what next for Libya?", www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=27205, pristupljeno 10.11.2011.
- Savić, Mile (2010) „Bezbednost i opstanak u modernom ogledalu“, u: V.Cvetković (prir.) *Rizik, moć, zaštita*, Službeni glasnik & Fakultet bezbednosti, Beograd, str. 19–36.

- Sobran, Joseph (1997) „The (New) Ugly American“, *America's Intervention in The Balkans*, The Lord Byron Foundation for Balkan Studies, London.
- Tabb, William, K. (2001) *Progressive Globalism-The Amoral Elephant: Globalization and the Struggle for Social Justice in the Twenty-First Century*, Montly Review Press, New York.
- Vidal, Gor (2004) *Rat iz snova*, Čarobna knjiga, Beograd.
- Volkman-Schluk, Karl Heinz (1977) *Politička filozofija*, Naprijed, Zagreb.
- Walt, Stephen (2005) *Taming american Power*, W.W. Norton and co, New York and London.
- Whomley, John (2002) “Bush’s Axis of Enemies”, *The Humanist*, vol. 62, no.1, pp. 13–18.